

11 ТРАВНЯ 2023

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (XVI – XXI СТ.)

**Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової
конференції
з міжнародною участю**

**Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Історичний факультет
Польський культурно-освітній центр
Київський університет імені Бориса Грінченка
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ГО «Науково-освітнє товариство» (м. Київ)
Державний архів Черкаської області
Українське представництво канадської недержавної організації
«Українсько-єврейська зустріч»**

**«СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ
РОЗВИТОК КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ
(XVI – XXI СТ.)»**

**Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю**

11 травня 2023 р., м. Умань

Умань

2023

УДК [330/3+321] (4-11)'15/20' (06)

Головний редактор:

Гордієнко В. В., кандидат історичних наук, доцент, виконувач обов'язків завідувача кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Редакційна колегія:

Священко З. В., декан історичного факультету, доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Фицик Л. А., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

*Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 16 від 25.05.2023 р.)*

Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI – XXI ст.): зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Умань, 11 травня 2023 р.). Умань, 2023. 255 с.

До збірника увійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Соціально-економічний і політичний розвиток країн Східної Європи (XVI – XXI ст.)» (м. Умань, 11 травня 2023 р.). Матеріали конференції розкривають соціально-економічні та суспільно-політичні аспекти розвитку країн Східної Європи впродовж XVI – першої третини XXI ст. Значну увагу приділено дослідженню актуальних проблем історії України, у яких розкривається правда про минуле та сучасні реалії, яка руйнує міфи та фальсифікації російської пропаганди.

Матеріали будуть актуальними для студентів, молодих учених, науковців і викладачів, та усіх, хто цікавиться східноєвропейською історією.

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів та аспірантів) їх наукові керівники.

© Історичний факультет

УДПУ ім. П. Тичини, 2023

© автори статей, 2023

2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ТЕРЕНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

<i>Бабак О. І., Мацюк А. А.</i> ПОЛІТИКА ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ЩОДО ЕМІГРАНТІВ «РУСЬКА ДОПОМОГОВА АКЦІЯ»	95
<i>Безпалько Б. Б.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ ПЕРІОДУ 1920-Х РР: НА ПРИКЛАДІ ПОСІБНИКА «КОРОТКИЙ КУРС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ».....	99
<i>Бержанір А. Л.</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ У 80 – 90-Х РОКАХ ХХ СТ.	103
<i>Возна З. О.</i> ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ.....	107
<i>Герасименко М. О.</i> РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (РУМУНСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ).....	112
<i>Гордієнко В. В.</i> ГОЛОД 1946 – 1947 рр. В ІЗМАЇЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ УРСР: МАСШТАБИ, ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ	116
<i>Горохівський П. І.</i> ІДЕЯ «РУССКОГО МІРА» І ПРАВОСЛАВНИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ ЯК ОСНОВА І РІЗНОВИД РАШИЗМУ.....	121
<i>Дегтяренко О. О.</i> ПОСИЛЕННЯ АБСОЛЮТИЗМУ У ФРАНЦІЇ ЗА ЛЮДОВІКА XIV	127
<i>Кіндрачук Н. М.</i> УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СУСПІЛЬНА ІДЕОЛОГІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ВИРАЗ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНЦІВ	132
<i>Коляда І.А., Шумило В.Т.</i> ПОЛІТИЧНА КАРИКАТУРА У ПЕРІОД БОРОТЬБИ УПА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ (1940-1950- рр.) ТА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014 -2023 рр.): РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	136
<i>Куцик Р. Р.</i> ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА ОЧИМА СІЛЬСЬКОГО ХЛОПЧИНИ: ЗА СПОГАДАМИ ЄВГЕНА ПОБІГУЩОГО-РЕНА.....	149
<i>Лук'яниця В. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО (ЧСВВ) УНАСЛІДОК ПОДІЛІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	155
<i>Марченко О. М.</i> ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ПРАВЛІННЯ ПАВЛА І: СПРОБИ ТА НАСЛІДКИ.....	159
<i>Присяжнюк Ю. П.</i> МОСКОВІЯ (РОСІЯ) ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА: МЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	163
<i>Скрипник О. М.</i> УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ІНІЦІАТИВІ ЄС – ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА	167
<i>Сухушина О. В.</i> ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРАГНЕННЯ ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ І ПОЗИЦІЯ БОЛГАРІЇ	171
<i>Федорів І. О.</i> УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ У НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ	177
<i>Харитонюк О. Л., Донай Л.</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ВІЙНИ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ).183	
<i>Чорний О. В.</i> НІКОПОЛЬСЬКЕ МАРГАНЦЕВЕ ТА КРИВОРІЗЬКЕ ЗАЛІЗОРУДНЕ РОДОВИЩА ЯК ОБ'ЄКТИ БИТВИ ЗА ДНІПРО ВОСЕНИ 1943 – ВЗИМКУ 1944 РОКУ ..	187

хто пробували чинити опір зазначеному процесу отримували виключно негативні образи. Форма та смислове наповнення підручничкового матеріалу мало на меті насамперед дискредитувати українські національні сили, зробити так, щоб учні сприймали їх як «зрадників» українського народу, які прагнули «відірвати» своїх громадян від «братньої Радянської Росії».

Список використаних джерел

1. Пометун Е. Школьное историческое образование в Украине: пути развития и проблемы. Луганск: Изд. Восточноукраинского гос. ун-та. 1995. 200 с.
2. Борисова В. Становлення та розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920–1933 рр. дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2003. 190 с.
3. Бистра М. Образ радянського вчителя у періодичних виданнях України кінця 1930-х рр. на прикладі газети «Більшовицька правда». *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 138–144.
4. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М. 2019. 432 с.
5. Дятлова О.М. Інтегративний підхід до навчання суспільствознавства в загальноосвітніх школах України (20-ті – 30-ті рр. ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 221с.
6. Яворський М. Коротка історія України. Вид. 5-те. Харків: Держ. вид-во України. 1926. 144 с.

*А. Л. Бержанір,
доцент кафедри соціальних і правових дисциплін,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ У 80 – 90-Х РОКАХ ХХ СТ.

Системні соціально-політичні перетворення, які відбувалися наприкінці ХХ ст. у східноєвропейських країнах, мали на меті руйнацію комуністичних засад державного устрою, здійснення принципових демократичних трансформацій. Значні суспільні зміни тут почалися, передусім, з політичної сфери, тому що політичні режими колишніх соціалістичних країн вступили у протиріччя з потребою оптимізації політичного устрою, конституювання і оптимального функціонування політичних інститутів, політико-правових механізмів на засадах демократії.

Основним сенсом початку політичних системних перетворень була категорична відмова правлячої еліти від колишньої форми влади, монополії на неї, від командно-адміністративних стилів управління. Процес ґрунтовних перетворень осягнув усю політичну сферу і обумовив докорінні наслідки у всіх сферах і галузях життя.

Учені-політологи вказують [1], що перша, переламна, фаза, що почалась відразу ж після падіння комуністичної системи, потребує подвійних зусиль для здійснення як політичної трансформації вищих ешелонів влади, так і початкової стабілізації економіки. Перша фаза є фактично вирішальною, тому що від її успіху залежить, чи відбудеться перехід до другої фази, де пошук більшої політичної стабілізації потрібно поєднати із зусиллями, скерованими на глибокі економічні перетворення. Тут передбачається прийняття нової конституції, запровадження нової виборчої системи і поглиблення демократичних процесів у суспільстві для встановлення реальної демократії. Тільки після успішного закінчення цієї фази стає можливим перехід до наступної, де справді починають закріплюватися демократичні процеси та вирівнюватись різні демократичні інститути, а економічне зростання стає стабільним унаслідок повного визволення приватної ініціативи. Поступово стають реальністю демократична політична культура і підприємницька традиція. Ця третя фаза узагальнено характеризується політичною консолідацією та тривалим економічним піднесенням [1].

Під час створення динамічних моделей діяльності політичних систем транзиту від тоталітаризму до демократії, на думку американського політолога Д. Растоу, потрібно зважати на специфіку історичних і національних передумов реформування політичних систем: «Щоб прийти до демократії, потрібні не копіювання конституційних законів або парламентської практики якоїсь уже існуючої демократії, а здатність чесно поглянути на свої специфічні конфлікти й уміння винайти або запозичити ефективні механізми їхнього вирішення» [2].

У кінці 80-х років в умовах значного послаблення тоталітарної сутності східноєвропейських держав і загострення внутрішньополітичних протиріч почали формуватися політичні сили, які розуміли необхідність відмови від комуністичної моделі правління, реалізації перспектив прогресивного розвитку, забезпечення прав і свобод громадян, покращення рівня і якості життя людей тощо.

На рубежі 1980–1990-х років магістральним напрямом системних змін у цих країнах стало їх інтенсивне демократичне трансформування, передусім, шляхом створення конституційно-правових основ політичної системи як найважливішого чинника формування демократичного політичного режиму і правової держави.

Визначення шляхів прогресивного суспільного розвитку стало можливим тільки завдяки фундаментальним змінам усіх політичних структур, реформування принципів їх діяльності та значній політичній конкуренції. Різноманітні партії та громадсько-політичні організації і рухи мали значний зворотний зв'язок із суспільством, були самоорганізовані та налаштовані на докорінні політичні і соціально-економічні зміни, спрямовані на суспільний поступ.

Разом з тим, необхідно відзначити, що досягнуті обсяги змін, їх методи, інтенсивність і результати у різних державах були неоднаковими. Різними були прагнення політичних сил і народу до активної діяльності у напрямку політичної трансформації, реалізації інноваційного шляху

розвитку. Відповідно до цього, неоднаковими були глибина змін інститутів та структур політичної сфери, дієвість механізмів їх функціонування з метою надання нових імпульсів політичним силам і забезпечення стабільності політичної системи.

Як стверджує М. Нагорна [3], досвід демократичного переходу країн Східної Європи є дуже актуальним для України, яка обрала шлях до розбудови правової держави з ринковою економікою. Подібність посткомуністичних трансформаційних процесів між Україною та цими країнами полягає, у першу чергу, в історичних передумовах сучасних системно-процедурних перетворень: довготривале перебування і розвиток у складі авторитарно-тоталітарних імперій та зовнішні впливи на початок демократичних трансформацій наприкінці 1980-х рр. Тому дослідження та врахування успішного демократичного переходу європейських країн дозволить Україні уникнути проблем із оптимізацією функціонування політичної системи та пристосуванням соціально-економічної сфери до демократичних стандартів.

Таким чином, до середини 1990-х років проведені значні трансформації політичної сфери, державної влади і створені у їх результаті повноцінні механізми рівноваги у розподілі державної влади повною мірою сприяли подальшому ефективному демократичному розвитку східноєвропейських країн. Підготовка до вступу до Європейського Союзу і безпосередній процес інтеграції стали об'єктивною сутнісною передумовою невідворотності суспільно-політичних, економічних та духовно-ідеологічних змін, які там відбулися.

Список використаних джерел

1. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В. Полохало та ін.; заг. ред. Є. Бистрицького. Київ: Політична думка, 1995. 368 с. URL: <http://litopys.org.ua/polpost/pp.htm> (дата звернення: 25.04.2023).

2. Растоу Д. Переходи до демократії: спроба динамічної моделі». URL: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/1/denkvartrastou-perekhodi-do-demokratiji/> (дата звернення: 26.04.2023).

3. Нагорна М. М. Аналіз різних вимірів соціально-політичних трансформацій та рівнів демократії в суспільствах, що трансформуються. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія.* 2016. № 4 С. 34–47. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fsnm/program_5981a860b6dc5.pdf#page=34(дата звернення: 26.04.2023).

З. О. Возна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
та методик навчання,
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Україна в демократичному поступі до європейських країн постала перед низкою проблем, викликаних військовою агресією РФ у 2022 році. Серед інших – наростання авторитарної свідомості у частини населення України, що проявляється у недовірі до демократичних процедур розв’язання суспільних проблем, до політичних партій, громадських об’єднань тощо. Опитування, проведені фондом «Демократичні ініціативи» та Центром Разумкова (N=2024), свідчать про високий рівень підтримки демократії серед населення України в цілому. Демократію, як найбільш бажаний тип державного устрою, обрали для себе 63, 9 % респондентів у серпні 2022 року, що є суттєво більшим показником, ніж у 2004 році, коли він був на рівні 41,3 % [4]. З іншого боку, доволі великим є відсоток громадян, які вважають, що за певних обставин авторитарний режим може бути кращим,